

MŰVELŐDÉS, CSALÁDI SZOKÁSOK ÉS TÁRSAS
KAPCSOLATOK A KÉPERNYŐ ELŐTTBESZÁMOLÓ ÖT BÉKÉS MEGYEI KÖZSÉGEBEN
ÉS SZEGEDEN VÉGZETT VIZSGÁLATOK EREDMÉNYEIRŐL

(Befejező rész)

Hipotézisünkben feltételeztük, hogy a televízióknak jelentős hatása van a családon belül is. Utaltunk arra, hogy a készülék megvásárlása után bizonyos változások következnek be a család életvitelében és ezzel együtt új szokások alakulnak ki.

Interjúnk során megvizsgáltuk a lefekvés időpontokat, mint olyan mutatókat, amelyek jelzéseket adhatnak arra vonatkozóan, hogy mennyire épült be a tv a család életrendjébe, mennyire vált szokássá műsorainak nézése. Ezenkívül azt is megvizsgáltuk, hogyan alakultak a lefekvés időpontok a tv-készülék megvásárlása előtt, illetve jelenleg az adásszüneti napokon.

8. sz. táblázat

Befolyásolja-e a tv a lefekvés időpontját (A megkérdezettek százalékában)		
	Békés megyei községek	Szeged
Igen	32,49	24,37
Nem	28,12	42,49
Alkalmanként	39,37	33,12

A Békés megyei mintába tartozóknak egyharmada nyilatkozott úgy, hogy a tv befolyásolja, sőt meghatározza a lefekvés időpontját. Ezzel szemben a szegedi mintában a megkérdezetteknek csak egynegyede vallott így a televízió esti lefekvést befolyásoló hatásáról.

Ezek a jelentős eltérések kétségtelenül azzal vannak kapcsolatban, hogy a városi tv-nézők számára a televízió közel sem játszik a kialakult szokásokra és az életvitelre olyan jelentős szerepet, mint a falusi nézők esetében. Ezt akkor tudjuk a maga jelentőségének megfelelően értékelni, ha figyelembe vesszük, hogy a falusi életforma mindig is zártabb és kötöttebb volt és napjainkban is az, szemben a városival. A falusi élet viszonylagos egysíkúsága, a termeléshez való kötöttsége eleve meghatározza a hozzá kapcsolódó életmódot. Ez természetesen a város vonatkozásában megvolt és ma is megvan, de közel sem olyan nagymértékben. Úgy véljük, levonható az a következtetés, hogy a televízió esetünkben egy olyan eszköz, amely át tudta törni azokat a kereteket, amelyek a családon belül kialakult szokásokkal kapcsolatosak. Ezen túl még azt is látnunk kell, hogy a televízió által gyakorolt hatás végső fokon egy olyan tömegméretekben jelentkező művelődési lehetőség számára alakítja át a nézők szokásait, amelyek következtében elsősorban az egyén művelődésének a lehetőségei bővülnek, olyan művelődési szabad idő aktivitások válnak szokássá, amelyek azelőtt egyáltalán nem vagy alig érvényesülhettek.

Egyoldalú lenne következtetésünk, ha ebben a vonatkozásban figyelmen kívül hagynánk a tv hatását a városi előfizetők lefekvés időpontjára. Úgy véljük, hogy táblázatunkban közölt adatok, a szegedi mintába tartozók „igen”-nel válaszolóinak alacsonyabb aránya nemcsak a városi életformával magyarázható, hanem azzal is, ami ebből következik: a városi emberek lazább szokásaival.

Táblázatunkból figyelmet érdemelnek azok az adatok is, amelyek arra mutatnak, hogy milyen nagy különbség tapasztalható a két mintában a „nem”-mel válaszolók között. Itt százalékosan jóval nagyobb eltérés tapasztalható, mint az előbbieknél. A városi mintában megközelítően a sokaság fele nyilatkozott úgy, hogy a televízió egyáltalán nincs hatással a lefekvés időpontjára, ezzel szemben a Békés megyei községekben a megkérdezetteknek alig több, mint egynegyede. A megkérdezetteknek az a csoportja, amelyik úgy nyilatkozott, hogy alkalmanként érzi a tv lefekvést befolyásoló hatását, arányaiban nagyon hasonlít ahhoz a csoporthoz, amelyet a tv rendszeresen befolyásol a lefekvés időpontjában.

A továbbiakban vizsgáljuk meg a lefekvés időpontokat, amelyeket az interjú során szintén felvettünk.

	Lefekvésési időpontok			
	Békés megyei községek		Szeged	
	férfiak	nők	férfiak	nők
Adásnapon	22 ó 16 p	22 ó 13 p	22 ó 09 p	22 ó 19 p
Szünnapon	22 „ 06 „	21 „ 05 „	21 „ 30 „	21 „ 25 „
A készülék birtoklása előtt	20 „ 01 „	20 „ 03 „	21 „ 00 „	21 „ 01 „

Táblázatunk tanúsága szerint jelentős különbségek vannak a falusi és a városi tv-nézők lefekvésési időpontjai között. Amíg a városi nézőknél csak körülbelül egy órával nyúlt meg az ébrenlét ideje a készülék birtoklása óta, addig a Békés megyei televíziókészülék-tulajdonosoknál körülbelül két és egynegyed órával hosszabb ébrenlét idővel számolhatunk. Ez mindennél szemléletesebben mutatja, hogy a televíziós műsorok nézése szokássá válva mennyire megnyújtja a nézők ébrenlét idejét.

A szokások oldaláról folytatva vizsgálódásunkat, először nézzük meg, hogy a vacsora időpontja alkalmazkodik-e a tv adásához. Előjáróban meg kell jegyeznünk, hogy a vacsora időpontja a családok nagy részénél általában kötött. Vonatkozik ez elsősorban az olyan családokra, amelyekben ketten vagy többen vesznek részt házon kívüli termelőmunkában. Úgy véljük, nem járunk messze az igazsághoz, ha megállapítjuk, hogy a foglalkoztatottság emelkedésével a családokban a munkanapokon a fő étkezés a vacsorára tolódik át, a vacsora jelenti a dolgozó családokban, illetve azok többségében azt az alkalmat, amikor a család a napi munka végeztével találkozik az asztal mellett.

A vacsora közös elköltését azonban nemcsak az alkalom indokolja, hanem a kialakult sajátos magyar étkezési kultúra is, amely elsősorban a fizikai dolgozók családjaiban az esetek többségében meleg étkezést tételez fel. Ez egyébként az egyéb foglalkozási kategóriákra is érvényes, ha nem is ennyire egyértelműen.

Az étkezési szokásokat ilyen értelemben nem vizsgáltuk, előbbi megállapításunknál inkább megfigyeléseinkre támaszkodtunk, amelyekből az tűnik ki, hogy a vacsora és annak kötött időpontja jelentős szerepet játszik a családok közös együttlétében. A vacsora ilyenformán olyanfajta alkalom a család életében, amikor meg lehet beszélni a nap eseményeit, s mindazokat a kérdéseket, amelyek a család életével, a gyermekek nevelésével és tanulásával kapcsolatosak.

10. sz. táblázat

	Alkalmazkodik-e a vacsora időpontja a tv adásához (A megkérdezettek százalékában)	
	Békés megyei községek	Szeged
Igen	38,75	40,61
Nem	45,00	46,80
Alkalmanként	16,25	12,50

Az előbbieken elmondottak alapján vizsgálva táblázatunk eredményeit, megállapíthatjuk, hogy a televízió kivül nincs még egy tömegkommunikációs eszköz, amely ilyen erős hatással lenne a kialakult megszokásokra és a családon belüli életvitelre. Különösen akkor tűnik ki a tv erős befolyása, ha nemcsak azoknak arányát vesszük figyelembe, akik a megkérdezettek közül úgy nyilatkoztak, hogy a tv befolyásolja a vacsora időpontját, hanem ehhez a csoporthoz hozzávesszük azokat is, akiknek véleménye szerint a tv csak alkalmanként van hatással a vacsora időpontjára.

Maguk az adatok arról vallanak, hogy a televíziónak ez a befolyásoló hatása falun és városban csaknem teljesen egyformán jelentkezik, táblázatunkból kiolvasható minimális különbség teljesen elhanyagolható.

Mindkét mintánkban megvizsgáltuk a nézők magatartását az adás idején, ezen belül azt, hogy beszélgetnek-e a tv műsorainak nézése közben. Ezt abból a célból tettük vizsgálat tárgyává, hogy lemérhessük: vajon a látottak kiváltanak-e a nézőkből olyan hatásokat, amelyeket már az adás alatt megbeszélnek, vajon helyreállt-e a közös együttléttel járó beszélgetés szokása, amely az új tv-nézőknél egy időre hát-

térbe szorul. Végső soron az érdekelt bennünket, hogy mennyire hat a képernyő „varázsa”, passzív-e a néző vagy túl van-e már azon a kezdeti időszakon, amikor talán még a szünetjelet is szótlánul végignézte.

11. sz. táblázat

Beszélgetnek-e tv-nézés közben (A megkérdezettek százalékában)		
	Békés megyei községek	Szeged
Igen	24,37	32,49
Nem	42,49	28,12
Keveset	7,49	26,24
Csak a látottakról	25,62	13,12

Adatainkból az derül ki, hogy a városi nézők közül többen beszélgetnek adás közben, mint a falusiak közül, a nem beszélők aránya is jóval alacsonyabb a városi mintában, mint a Békés megyeiben. Ugyanezt mondhatjuk el a keveset beszélőkről is a szegediek javára. Viszont érdekes módon csak a műsorról, illetve a műsorról kapcsolatban a falusiak közül csaknem kétszer annyian beszélgetnek adás közben, mint a városiak. A mi szempontunkból az egyáltalán nem beszélők százalékaránya érdemel különösebb figyelmet.

A televízió beszélgetést megszüntető és csökkentő hatására több szerző felhívta a figyelmet, sokan úgy vélték, hogy a tv megszünteti a családi beszélgetést. Günther Anders¹⁵ többek között arról ír, hogy a családtagok többé nem néznek egymásra (és nem beszélnek), ezt csak annak árán tehetik, hogy elmulasztják nézni a képet. Szerinte nincsenek többé együtt csak fizikailag, mert a vevőkészülék helyettük beszél, s ez fokozatosan megfosztja őket a beszélés képességétől, ily módon passzív, függésben levő személyekké alakítja át a család tagjait.¹⁶

Anders fenti megállapítását a mi körülményeink között nem fogadhatjuk el, mert mintánkban az adásidő alatt nem tapasztaltunk olyan nagymértékű passzivitást, mint amilyenről rajta kívül más külföldi vizsgálatok is beszámolnak.¹⁷ A problémát természetesen nem hagyhatjuk figyelmen kívül, mert a megkérdezetteknek elég jelentős százaléka nyilatkozott úgy, hogy a tv megszünteti, illetve befolyásolja a család beszélgetését. A probléma azonban semmiképpen sem az, amiről Anders ír, hogy a család minden egyes tagja külön-külön éli a maga életét, s a televízió a „menekülésnek” egyfajta azonos, közös útját jelenti. A család atomizációja a mi körülményeink között ismeretlen, sokkal inkább jellemzőbb ez a fejlett tőkés társadalmakra, ahol az elidegenedés családon belüli megnyilvánulásaként jelentkezik.

Véleményünk szerint a nem beszélők vagy alig beszélők relatíve magas százalékarányát a készülék „varázsával”, audio-vizuális jellegével és a túlzott koncentrációval lehet esetünkben elsősorban magyarázni. Egy nagyobb mintán bizonyára azt is lehetne bizonyítani, hogy milyen összefüggések vannak a tv-készülék birtoklása és az ilyenfajta passzivitás között. Esetünkben csak annak megállapítására szorítkozhatunk, hogy a tv beszélgetést befolyásoló hatása a falusi nézőknél valamivel nagyobb, különösen akkor tűnik ez fel, ha a két mintában az egyáltalán nem beszélőket vetjük össze.

Végezetül szólni kell a televízió családot egyesítő, *integráló* hatásáról is.¹⁸ Kétségtelen az, hogy a képernyő nemcsak fizikailag hozza össze a családot, de feltétlenül ösztönzője a közös élményekből fakadó beszélgetéseknek is. Ezt a kiváltott hatást jelen vizsgálatunkban ugyan nem mértük, de megfigyeléseinkből, az interjú során szerzett benyomásainkból arra következtetünk, hogy a tv ilyenfajta pozitív hatása legalább akkora, mint a beszélgetést gátló, passzivizáló hatása, s ilyenformán az előbbieken tárgyalt probléma közel sem olyan nagy, mint amilyennek első benyomásra látszik.

A továbbiakban vizsgáljuk meg azokat az eredményeket, amelyeket a televízió és a háztartási munka végzése közötti összefüggések vonatkozásában kaptunk. Előjáróban azt kívánjuk megjegyezni, hogy háztartási munka alatt azokat a tevékenységeket értettük, amelyek a szorosabb értelemben vett háztartási munkán kívül (vacsorakészítés, a lakás rendbe hozása, a ruházat karbantartása, gyermekek ellátása, a háziállatok etetése, valamint a háztáji gazdálkodással összefüggő feladatok) mint olyan tevékenységek jelentkeznek, amelyek a normális életvitel fogalomkörébe tartoznak.

	Befolyásolja-e a tv a háztartási munka végzését (Nemek szerint százalékban)			
	Nők		Férfiak	
	Békés m.	Szeged	Békés m.	Szeged
Igen	48,62	31,91	26,54	20,35
Nem	36,14	59,57	62,83	70,79
Határozatlan	14,89	8,51	10,61	8,84
Az „Igen”-nel válaszolók közül	43,90	39,47	56,60	60,62
A „Nem”-mel válaszolók közül	19,31	25,92	80,68	74,07

Táblázatunk szemléletesen mutatja, hogy a háztartási munka és a televízió közötti összefüggések mennyire figyelmet érdemelnek. Anélkül, hogy mélyreható következtetéseket vonnánk le az előbbi eredményekből, érdemes rámutatni, hogy ez a probléma elsősorban a nők oldaláról jelentkezik. Úgy gondoljuk, nem kell külön indokolni, hogy e kérdést interjúnkban miért szerepeltettük. Minden tv-néző találkozott már olyan helyzetekkel, amikor a háztartási munka valamilyen tv-műsor miatt késedelmet szenvedett. A családok jelenlegi átalakuló életmódja miatt még nem alakultak ki olyan körülmények, hogy a háztartási munka végzésében való részvétel a házastársak, illetve a családtagok között nagyjából egyenlő arányban oszlik meg. Kétségtelen, hogy a háztartások döntő többségében a nőkre hárulnak az otthoni munka, a „második műszak” feladatai. Ez részben a kialakult hagyományok, részben pedig a háztartások alacsony színvonalú gépesítése miatt jelent problémát, de szerepet játszik ebben az is, hogy a férfiak nagy része nem tekinti komoly munkának az esetek többségében nagyon időigényes háztartási munkát.

Sajnálatos, hogy e téren a falusi családoknál a nők rovására aránytalanul nagy megterhelés tapasztalható, amit fenti táblázatunk is jól szemléltet. Határozottan kitűnik a falusi és a városi életforma közötti különbség a kérdésre „igen”-nel válaszolók százalékarányaiban.

Táblázatunk nemcsak a falu és a város vonatkozásában mutat rá a különbségekre, hanem jól szemlélteti a családon belül a férfi és a nő helyzetét is a szabad idő szempontjából. Megfigyelhető, hogy a Békés megyei községek esetében valamennyi válassz kategóriában igen nagy eltérés mutatkozik meg a nők rovására, a szegedi mintában ezzel szemben az arányok csaknem azonosak, a különbség elhanyagolható.

A televízióhoz a háztartási munka végzését befolyásoló hatását mindkét mintában megvizsgáltuk a készülék vásárlási évének függvényében is. Nyert adataink azt mutatják, hogy a tv befolyása a háztartási munka végzésére nem feltétlenül a készülék birtoklásának időtartamától függ, mint ahogy azt hipotézisünkben feltételeztük, elsődleges szerepet a családon belüli munkaszervezés és munkamegosztás játszik, de jelentősége van az egyén kialakult életmódjának, szokásainak is, mint ahogy nem hagyható figyelmen kívül a nézőnek az egyes műsorok megtekintése iránti esetenkénti érdeklődése sem. Adataink arra is rámutatnak, ha a televíziós műsorok megtekintése a háztartási munka végzésének rovására történik, akkor ez feltétlenül az alvási (és pihenési) idő megrövidülését eredményezi. Ebben a vonatkozásban utalni szeretnénk az előbbieken közölt 8. sz. táblázatban kapott eredményekre és az idézett csehszlovák vizsgálat következtetéseire, amelyekből kitűnik, hogy a televíziózás az alvási idő jelentős megrövidülését hozza magával.

A TELEVÍZIÓ ÉS A TÁRSAS KAPCSOLATOK

Világszerte ismert jelenség, hogy a televízió jelentős hatással van a társas kapcsolatok fejlődésére. Ez a hatás különösen abban az időszakban jelentkezik, amikor a készülékek száma nem éri el azt a szintet, hogy a családok többsége saját otthonában nézhesse az adásokat. A mi viszonyaink között ilyen telítettségéről még nem beszélhetünk, és feltehetően több év múlva jutunk el erre a színvonalra. Különösen áll ez a falura, ahol az előfizetők száma még mélyen alatta van annak, hogy minden második-harmadik család rendelkezzen tv-készülékkel.

Felvetődhet a kérdés: mi indokolja, hogy a televízióval kapcsolatosan vizsgálódást folytassunk a társas kapcsolatok vonatkozásában? A választ röviden annyiban össze-

gezhettük, hogy utalunk azokra az alkalmakra, amikor a televíziós készülékkel rendelkező családok egy-egy érdekesebb műsor megtekintésére vendéget hívnak vagy hívatlanul is vendégük érkezik. Ilyen műsorok gyakran láthatók a képernyőn, elég itt a sportközvetítésekre, a színházi előadásokra vagy a játékfilmekre gondolni. Ilyenformán a televíziós családoknál mindig van valamilyen alapja a vendégfogadásnak. Ez ugyanakkor fordított helyzetet teremt, mert a tv-készülékkel rendelkező családok kevesebbet járnak el otthonról,¹⁹ mint régebben, tehát a társas kapcsolatokban bizonyos egyoldalúság jelentkezik.

Interjúnkban két kérdést szerepeltettünk, amelyek a társas kapcsolatokra vonatkoznak. Úgy véljük, hogy az alábbiakban közölt eredményeket nemcsak önmagukban kell vizsgálni, hanem helyes az 5. sz. táblázat adataival összevetni, amely arra a kérdésre adott válaszokat összegezte, hogy a megkérdezettek többet tartózkodnak-e otthon, amióta televíziós készülékkel rendelkeznek.

13. sz. táblázat

Szoktak-e vendéget fogadni, akivel együtt nézik a tv műsorát (A megkérdezettek százalékában)		
	Békés megyei községek	Szeged
Rendszeresen	28,12	28,57
Ritkán	46,87	45,96
Nem	25,00	25,47
A vendég (A megkérdezettek százalékában)		
Rokon	22,49	21,95
Barát	9,99	9,75
Ismerős	11,66	11,38
Szomszéd	29,16	25,45
Munkatárs	0,00	7,06
Az előbbiek együtt	26,66	24,41

Táblázatunkból egyértelműen kiderül, hogy mind a falusi, mind a városi tv-készüléktulajdonosok egyaránt fogadnak vendéget. A rendszeresen és ritkán vendéget fogadók aránya csakúgy teljesen megegyező, mint azoké, akik egyáltalán nem fogadnak vendéget.

Hipotézisünkben feltételeztük, hogy a televízió falusi viszonyok között csökkent a családok izoláltságát és fejleszti a társas kapcsolatokat. Eredményeink ezzel szemben azt mutatják, hogy ugyanez áll a városi körülmények között is, hiszen az lett volna várható, hogy a falusi mintához tartozóknál százalékosan lényegesen magasabb az olyan készültulajdonosok száma, akik — éppen a televízió alacsonyabb fokú elterjedtsége miatt — vendéget fogadnak. Meglepő, hogy az eredmények ezt nem támasztják alá. Az előbbiek alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a televízió szívó hatásával falun és városban egyaránt számolni kell, s egyben azt is megállapíthatjuk, hogy a televízió a társas kapcsolatok fejlődését nagyban elősegíti.

Jelentősnek kell tartanunk azt, hogy a megkérdezett tv-készültulajdonosoknak több mint egynegyede rendszeresen fogad vendéget, ezek között is első helyen vannak azok, akik szomszédjaikat fogadják egy-egy műsor megtekintésére. Jelentős százalékot tesznek ki a vendégek között a rokonok és az ismerősök, míg a munkatársak közé számítható vendégek aránya relatíve alacsony; a Békés megyei mintában a megkérdezettek közül egyetlenegy sem nyilatkozott úgy, hogy munkatársát fogadná vendégként, a szegedi mintában is mindössze 11 olyan nézőt találtunk, aki munkatársát fogadja tv-műsorok megtekintésére.

Adataink alapján megállapítható, hogy a televízió a társas kapcsolatok kialakulásához és fejlődéséhez megadja a kereteket és azt ugyanakkor tartalommal is megtölti, aminek társadalmi-politikai hatását nem lehet figyelmen kívül hagyni.

A TELEVÍZIÓ ÉS A POLITIKAI ÉRDEKLŐDÉS

Felvételünk során vizsgálat tárgyává tettük azt is, hogy a televízió befolyásolja-e a nézők érdeklődését a politikai események iránt. Ez a kérdés természeténél fogva sokkal összetettebb és bonyolultabb annál, hogy egy ilyen sokoldalú vizsgálódást megvalósító interjú keretében teljesen megbízható információk birtokába lehessen jutni,

ugyanis a vonatkozó kérdéssel kapcsolatban eleve számítani lehet arra, hogy a megkérdezettek magukat kedvezőbb színben próbálják feltüntetni. Ennek ellenére mégis kísérletet tettünk arra, hogy legalább jelzések formájában feldolgozzuk az interjú során nyert válaszokat, különös tekintettel a nemek közötti különbségek megmutatására.

Az, hogy a politikai érdeklődés elsősorban a napi politika eseményei iránt erősödik, sok jelből megállapítható. Erre utalnak bázisadataink is, amelyek a Békés megyei községek vonatkozásában az előfizetett napilapok példányszámának jelentős növekedéséről számolnak be 1961—1965 között. De a politikai érdeklődés — és itt a belpolitikai oldalra szeretnénk utalni — megnyilvánul abban is, hogy a lakosság a különböző gyűléseken, tanácsstagi beszámolókon, a párt- és a tömegszervezetek rendezvényein sokkal aktívabban vesz részt, mint előzőleg. Erről számoltak be a vizsgált községek vezetői is, amikor velük ezekről a kérdésekről beszélünk.

A felvétel során természetesen a súlyt arra helyeztük, hogy közvetlen információk birtokába jussunk, és a kérdést a tv hatásának az oldaláról vizsgáljuk meg.

14. sz. táblázat

A tv befolyásoló hatása a politikai események iránti érdeklődésre (A megkérdezettek százalékában)				
	Békés megyei községek		Szeged	
	Befolyásolja	53,75		
Nem befolyásolja	25,62			33,12
Határozatlan	15,62			10,00
Nem válaszolt	5,00			0,00
A megkérdezettek megoszlása válasz és nemek szerint százalékban				
	Békés megyei községek		Szeged	
	férfi	nő	férfi	nő
Az „igen”-nel válaszolók közül	79,31	20,68	66,66	33,33
A „nem”-mel válaszolók közül	66,66	33,33	78,84	21,15
A <i>határozatlanok</i> közül	52,94	47,05	66,66	33,33
A <i>választ megtagadók</i> közül	0,00	100,00	0,00	0,00

A Békés megyei és a szegedi adatokat összevetve azt tapasztaljuk, hogy a megkérdezetteknek mind a két mintában több, mint a fele nyilatkozott úgy, hogy a televízió felkelte és befolyásolja a politikai események iránti érdeklődését. Az eddig publikált hazai statisztikákból és szakirodalomból is tudjuk, hogy a televízió — elsősorban a híradó- és dokumentumműsorok révén — a nézők politikai érdeklődésére és aktivitására általában pozitív hatással van. Ezt a mi eredményeink is bizonyítják. Adataink arra is felhívják a figyelmet, hogy a férfi és nő nézőkre nem egyformán hat ebben a vonatkozásban a tv. Megfigyelhető, hogy a mintába tartozó nők részvételi arányuk alatt nyilatkoztak úgy, hogy a politikai események iránti érdeklődésük nőtt a televízió hatására. Ezt nemcsak a közölt százalékarányok támasztják alá, hanem az a tény is, hogy a falusi mintában 5% megtagadta a válaszadást, s ez a csoport kizárólag nőkből állt.

Anélkül, hogy a válaszmegtagadásnak különösebb jelentőséget tulajdonítanánk — noha a két felvételben ilyen alig fordult elő —, ez a tény még inkább aláhúzza megállapításunk elfogadhatóságát. Falu és város relációban kétségen kívül az tűnik ki, hogy a városi nők zöme szervezett körülmények között, házon kívüli munkahelyeken dolgozik, s százalékosan is alacsonyabb azoknak a száma, akik a háztartásban tevékenykednek.

A munkahely feltétlenül visszahat az érdeklődésre, bizonyos mértékben meghatározója is annak. Különösen vonatkozik ez a politikai jellegű érdeklődésre, amelynek kifejlesztésében a *munkahelynek* és a *munkahelyi kollektívának* is igen fontos szerepe van.

A közölt eredmények olyan jelzéseket tartalmaznak, amelyek arra hívják fel a figyelmet, hogy a televízió a nézők politikai érdeklődésére és aktivitására el nem hanyagolható hatással van, elősegíti a *tudat formálódását* és a nézőket közvetve,

közvetlenül a napi politika részesévé teszi, elősegítve ezzel óriási tömegek aktivizálódását, bekapcsolását az ország társadalmi-politikai életébe.

Úgy véljük, nem járunk messze az igazságtól, ha azt állapítjuk meg, hogy a televíziózók fogékonyabbak és érdeklődőbbek a politika eseményei iránt, mint azok, akik nem kapcsolódnak be a tv nyújtotta kommunikáció folyamatába. Korunk a tömegkommunikáció kora, s a tömegek felé orientált közlés elősegíti az egységes közvélemény kialakulását. Azzal, hogy a tv által nyújtott közlés folyamatába bekapcsolódnak a társadalmi osztályai és rétegei, megvalósul a szó valódi értelmében vett tömegkommunikáció.

Soha egyetlen társadalom kezében nem volt még ilyen hatásos közvéleményt alakító eszköz, mint ma a televízió. A televízió óriási jelentősége van a nézők befolyásolására pedagógiai és pszichológiai oldalról is. Több vizsgálat bebizonyította,²⁰ hogy a tv-néző spontán módon előbb foglal állást, mint a filmnéző vagy a rádióhallgató. Az otthoni atmoszféra, a család és az ismerősök köre, a velük való együttlét az állásfoglalás kialakulását elősegíti, csakúgy, mint a tv teremtette hangulat, amely szintén közrejátszik a különböző hatások kialakulásában.

Ismerjük *Kulcsár* tanulmányaiból,²¹ hogy a közvélemény nem egységes, hanem különböző kérdésekkel kapcsolatban osztályokhoz, rétegekhez kötött. Ebből nyilvánvalóan következik, hogy a tömegkommunikációs eszközök szerepe a modern közvéleményformálásban igen fontos, hiszen széles körű tájékoztatás nélkül nem alakulhat ki olyan egységes közvélemény, amely a valóságot megfelelően értékeli. A közvélemény a társadalmi tudat kifejeződésének sajátos formája és mint társadalmi jelenség igen szoros kapcsolatban van a politikával.

Az elmondottak alapján nem lehet kétséges, hogy a mi szocialista viszonyaink között a televízió által kiváltott politikai érdeklődés — és ezt adataink is alátámasztják — falun és városban egyaránt elősegíti a népi-nemzeti egység létrejöttét és hozzájárul nagy tömegek tudatának formálásához.

JEGYZETEK

¹⁵ G. ANDERS: *The Phantom World of TV* = ROSENBERG—WHITE: *Mass Culture*, New York, 1963.

¹⁶ Hasonló gondolatokat fejt ki DR. CSEPÁNYI Loránd: a televízió hatása az ifjúságra c. tanulmányában = *Pszichológiai tanulmányok IX.* 61—76. p. Budapest, 1966.

¹⁷ MALETZKE idézett művében kimutatta, hogy a fiatalkorúak az általa végzett vizsgálat során 40%-ban kedvezőnek, 50%-ban pedig kedvezőtlennek ítélték meg a tv családformáló hatását. A szerző ugyanítt azt is kifejti, hogy az olyan eseteknél, amelyeknél a tv az addig meglevő családi beszélgetést és véleménycserét megszüntette, ott ez a jelenség nem elsősorban a tv-re vezethető vissza, mert a televízió a már meglevő tendenciákat csupán legalizálta és megerősítette.

¹⁸ W. RINGS: *Die 5. Wand das Fernsehen*, Wien—Düsseldorf, 1962. c. művében tagadja a televízió integráló hatását. Szerinte a tv családot egyesítő hatása csak a kis létszámú és gyermektelen családoknál mutatható ki, főképpen hét végén az esti órákban, nyáron csak szombat estére. Vizsgálatai szerint a sokgyermekes családok tagjai kevesebbet vannak otthon, mint az olyan családokban, amelyek nem rendelkeznek készülékekkel.

¹⁹ J. ROVAN: *Die Mittlerrolle des Fernsehens in Erziehung, Bildung und Kultur* = *Jugend und Film*, 1963. 80. c. tanulmányában kimutatta, hogy a tv-s családok a készülék birtoklása után szívesebben fogadnak vendéget, mint előzőleg.

²⁰ Vö. az idézett csehszlovák Zárójelentéssel.

²¹ KULCSÁR Kálmán: *A közvélemény mint szociológiai jelenség* = *Magyar Filozófiai Szemle*, 1962. 3.

KULCSÁR Kálmán: *Közvélemény és közvéleménykutatás* = *Állam és Igazgatás*, 1962. 11.

KULCSÁR Kálmán: *A közvélemény és összefüggése demográfiai tényezőkkel* = *Demográfia*, 1960. 4.